
Evolucija utemeljuje slobodu ili kako Darwin postaje crkvenim ocem

Dieter Hattrup, Paderborn

UDK: 575.8
141.155-05 Darwin
Pregledni rad

*“Jao meni, potječemo od majmuna? –
Nadajmo se da to nije istina, ako pak jest,
molimo se da ne postane opće poznato.”*

Supruga worcesterskoga biskupa

Sažetak

Darwin ist nicht in klassischer Weise ein Kirchenvater, weil der Begriff ‚Kirchenvater‘ für die Alte Kirche reserviert ist und Darwin persönliche Schwierigkeiten mit dem Glauben hatte. Auch müssen wir seine Evolutionslehre erst aus dem 19. Jahrhundert ins 21. Jahrhundert transportieren. Doch dann können wir tiefer erkennen: Gott erweist sich durch die Evolutionslehre als freier Schöpfer in der Natur, indem er selbst freie Geschöpfe schafft, die seine Freiheit erkennen. Insofern verdanken wir Darwin eine neue Erkenntnis Gottes.

1. NOVA TEZA

Čuvši godine 1860., godinu dana nakon objavljivanja poznatoga djela *Origin of species* o toj knjizi, supruga anglikanskoga worcesterskog biskupa odmah je htjela započeti molitvom. Molitva Bogu s molbom za zataškavanjem činjenica? Je li religija bila toliko ugrožena biološkim naukom o podrijetlu? Za priproste umove nauk o evoluciji proturječi Bibliji, jer tamo Bog svakoga dana zasebno stvara jedno živo biće za drugim. Kod Darwina je drugačije: prema njemu sva su živa bića u rodu jedno s drugim te su nastali polaganom promjenom jedno

iz drugoga. Tko se malo zamisli, vidi da je problem još gori: Čini se da uopće nema slobode u procesu života, nego je priroda slijepo i besciljno dala da prema njezinim zakonima nastanu najprije jednostavna, pa onda sve složenija i složenija živa bića. Život niti dolazi iz slobode niti smjera k slobodi, čini se, ako Darwin ima pravo. Iz toga neki ljudi zaključuju: Onda i čovjek nije više čovjek, nego je, bez slobode, samo dresirani majmun, a Bog je, u najboljem slučaju, vrhovni prirodni zakon.

Moja je nakana preokrenuti tu tezu na način da nauku o evoluciji i Darwinu dadem potpuno pravo. Do danas nitko nema dobrih razloga za sumnju u njegovo objašnjenje postanka vrsta. Njegov "survival of the fittest" ili promjena živih bića prema uzorku "variation and selection" su se u ovih 150 godina također pokazala točnima. No tumačenje tih gibanja pomoću fizike XIX. stoljeća, kako je pokušavao Darwin i kako danas iz nepromišljenosti još uvijek pokušavaju mnogi darvinisti, nije baš točno, čini se. Ja pak smatram: Na temelju fizike XXI. stoljeća mogu biologija i teologija sklopiti bliski savez koji svakoj strani donosi nove uvide. Stoga sebi dopuštam ozbiljnu šalu: Da je Darwin bio rođen 150 godina kasnije, postao bi crkvenim ocem. Toliko nam nauk o evoluciji na nov način pruža spoznaju o slobodi Božjoj i ljudskoj! Ali, nažalost, Darwin je rođen već godine 1809., a umro je 1882.

2. ŠAROLIKA LEPEZA MIŠLJENJA

Odakle dolazi postojeća relativna konstantnost živih bića, odakle također postojeća polagana promjena? Tijekom dugih stoljeća i tisućljeća nitko nije zapazio promjenu vrsta. Jer da bi iz konja nastala krava, potrebni su milijuni godina – to nitko ne može doživjeti. Stoga je konstantnost vrsta bila iskustveno znanje te je i danas uglavnom ispravna. Samo, eto, ne potpuno!

U Aristotelovoj se filozofiji to iskustvo uzdiže na razinu načela: "Ono što nastaje, ima svoju određenu narav, kao ona biljka ili ta životinja. Vrsta je uzrok, ako svakome novom primjerku prethodi drugi primjerak. Tako je čovjek taj koji rađa

čovjeka.”¹ Aristotel je iz biološkoga iskustva izveo svoj poznati nauk o obliku i tvari, koji je također snažno odredio katoličku teologiju, na primjer u nauku o *anima forma corporis* Sabora u Vienni 1311. godine.²

Kao što živa bića aktivno prenose svoj oblik u prilikama sjemena što ga prima pasivno majčino krilo, tako se prema Aristotelu može objasniti svako biće i nastajanje. Metafizičko načelo oblika i tvari ima svoje biološke korijene u rađanju, rođenju i smrti. Aristotel misli na Vječnoga nepokrenutog pokretača, na Boga, prema kojemu se svijet usmjerava u vječnome gibanju, s vječno nepromjenjivim biljkama i uvijek istim životinjama. Kod Aristotela imamo puno protustajalište Darwinu.

Nasuprot tome čini se da je Biblija u Knjizi Postanka već na putu k nauku o evoluciji. Tamo vrste ne postoje vječno, nego, štoviše, proizlaze iz Stvoriteljeve volje, i to u pravome redoslijedu i rastućom složenošću, s čovjekom kao krunom i dovršetkom. Izvješće o stvaranju na početku Knjige Postanka staro je dvije i pol tisuće godina – tu ne smijemo očekivati današnje znanje o prirodi, no u Bibliji možemo naći napola završeni nauk o evoluciji. Razmotrimo jednom tih sedam ili šest dana stvaranja! Prvoga dana Bog stvara svjetlo i tamu: Veliki je prasak svemira bio prije 13,7 milijardi godina. Ako za svaki dan uzmemo dvije milijarde godina, onda smo našli pravo mjerilo. Drugoga dana stvoreni su nebo i zemlja; zaista je trajalo nekoliko milijardi godina dok nisu nastale prve galaksije sa suncima i planetima. Trećega dana nastaju kopno i more, pojavljuju se biljke; život se na Zemlji pojavio prije otprilike 4 milijarde godina. Četvrtoga dana postoje zvijezde, što nije baš točno. Onda dolaze petoga dana ptice i ribe, a šestoga dana kopnene životinje, konačno čovjek, sada opet sve u najboljemu redu.

Poznat je prilično pozitivan pogled pape Pija XII. na evoluciju iz godine 1950. g. U enciklici *Humani generis* naziva nauk o evoluciji ozbiljnom hipotezom, koja bi mogla objasniti podrijetlo ljudskoga tijela, ali ne podrijetlo duše. Crkveno

¹ Aristotel, *Metafizika* VII, 7; 1032a.

² Denzinger-Hünemann, br. 902

učiteljstvo ne zabranjuje nauk o evoluciji (*evolutionismus*) ukoliko znanost istražuje izvor ljudskoga tijela. No katolička nas vjera obvezuje na uvjerenje da su “duše neposredno od Boga stvorene (*animas immediate a Deo creati*)”.³

Ivan Pavao II. opet se nadovezuje na riječ o hipotezi uzima u listopadu 1996. g., no zbog daljnje polustoljetnog istraživanja evoluciju više ne naziva samo hipotezom – “the theory of evolution is more than a hypothesis”. Ipak preostaje i ovdje jedno ograničenje. Prema Ivanu Pavlu II. teorija evolucije ne tumači sve. Kada filozofi evolucije tvrde da je ljudski duh samo proizvod tvari, da je tek nuspojava (“epiphenomenon of this matter”), tada je to nespojivo s istinom o čovjeku (“incompatible with the truth about man”).⁴ Ovdje Papa ostavlja jedno pitanje otvorenim. Kako odbaciti mišljenje da je duh tek proizvod tvari? Papina kritika događa se izvana, sa stajališta vjere ili sa zdravoga ljudskog osjećaja za svoj ja. No to ne pogađa upornoga znanstvenika koji umjesto vjere ili osjećaja samo dopušta znanstvene argumente.

Ovdje nam Einstein može pomoći u napredovanju, doduše protiv svoje volje, ali sa svojom jasnoćom. Rekao je 5. kolovoza 1927.: “Ne mogu misliti osobnoga Boga koji bi izravno utjecao na čine pojedinih stvorenja ili koji bi izravno sudio svojim stvorovima. Ne mogu to, iako suvremena znanost do određenoga stupnja dovodi u sumnju mehanističku uzročnost”.⁵ To je vrlo lijepa rečenica, teologija bi trebala biti zahvalna tom fizičaru. Na tome mjestu moramo dublje propitivati. Vjera u osobnoga Boga bila je potkopana mehanikom jednoga Galileja, Keplera i Newtona, iako protiv njihove volje. Ta je mehanika u XIX. stoljeću slavila svoj najveći uspjeh naukom o toplini, koji je istodobno pripremio njezin završetak. Mehanika je u XX. stoljeću prestala postojati, jer znanost svoje osnove više ne nalazi isključivo u uzročnoj nužnosti, nego također u slučajnosti, koja ograničava pregled koju je pružala mehanika. To je veliki događaj XX. stoljeća: Slučajnost je prava. Stoga

---

³ Br. 36. Denzinger-Hünermann, br. 3896.

⁴ Govor Pape pred Papinskom akademijom znanosti, 22. listopada 1996.; br. 4 i 5.

⁵ Albert Einstein, *Briefe* (1979.). Zürich: Diogenes, 1981.-109, 63.

Einstein strahuje od slučajnosti i svršetku mehanističke uzročnosti, jer bi taj svršetak bio početak spoznaje osobnoga Boga. Na tom tragu moramo ostati, i idući tim tragom možemo onda razumjeti Darwina.

I sadašnji se Papa bavi pitanjem prirodoslovlja odbacujući sveobuhvatno tumačenje nekih naturalista. Benedikt XVI. piše u svojoj enciklici *Spe salvi* godine 2007.: "Život nije puki proizvod zakonâ i slučajnosti stvari, nego u svemu i istodobno iznad svega stoji osobna volja, stoji Duh, koji se u Isusu pokazao kao ljubav."⁶ Ovdje opet imamo odlučujuću natuknicu: osoba, osobnost, slobodna volja. Papa navodi dvije prijetnje čovjekovoj autentičnosti: Tu je kao prvo zakonski značaj znanosti, koji je uvijek u napasti pretvoriti ljudski ja u bezlično ono; kao drugo, u čudnome preokretanju, istodobno je opasna suprotnost prirodnoga zakona, slučajnost, jer prijeti čovjeku kao duhovnome biću. Kako to? Sama slučajnost ubija ljudsku osobu, a sam uzročni zakon također je ubija. Ovdje Papa točno sluti, ali ne nudi neko rješenje. Ono bi se trebalo sastojati u smislenome načinu povezivanja slučajnosti i nužnosti. Na tu ćemo se ideju dolje nadovezati, kako bismo Darwina pomirili s religijom, pa čak ich sjedinili.

Razgledajmo najprije drugu stranu – oštre materijalističke ateiste i naturaliste. Tu je primjerice utemeljitelj sociobiologije Edward O. Wilson (*1929.), koji rado i opširno govori o teologiji, ali ne da bi s njom stupio u razgovor, nego da je dokrajči. On traži njezino ukidanje. Najopasnije mu je oružje ovaj argument: "Ako se čovječanstvo razvilo prema Darwinovome prirodnom odabiru, onda su genetska slučajnost i prirodna nužnost, a ne Bog, načinile vrste".⁷ Wilson razmišlja u istome smjeru kao i Papa, samo u suprotnome pravcu. Wilson drži da su slučajnost i nužnost, ili također mutacija i selekcija, sveobuhvatno tumačenje prirode, dočim Papa kaže: Da, time se tumači priroda, ali iznad prirode mora postojati još jedna

⁶ Br. 5.

⁷ Edward O. Wilson, *On Human Nature*. Cambridge: Harvard University Press, 1978.-260, 1: 'If humankind evolved by Darwinian natural selection, genetic chance and environmental necessity, not God, made the species.'

zbilja. Wilson smatra da je priroda cijela zbilja te da se sve u prirodi tumači preko prirodoslovlja. S jedne strane, dakle, postoji naturalistički monizam, s druge strane određeni dualizam, koji uz prirodu traži još jednu drugu zbilju, u koju spadaju sloboda, osoba, ljubav, duh i ljudsko dostojanstvo.

U raspravi o nauku o evoluciji uvijek iznova stojim pred takvom situacijom; vazda isti argumenti vrte se kao molitveni mlinovi u krugu. Stoga se tu želim malo zadržati. Može li se zbilja reći to u što nas Wilson želi uvjeriti, a u čemu se, čini se, Papa s njim slaže: prirodu se tumači slučajnošću i nužnošću, život mutacijom i selekcijom? Jesu li slučajnost i nužnost tumačenje? Ne vjerujem baš u to. Nužnost je doduše jedno načelo znanja, jer preko uzročnosti objašnjava svezu uzroka i učinka, a to se valjda naziva znanjem. No, je li slučajnost također znanje? Da, na određeni način, jest. Ako je slučajnost prava, onda ona poručuje: Mi znamo da ovdje više ne možemo znati. Slučajnost je znanje o neznanju, načelo neznanja. Može li se onda reći: Ako sam jednu stvar objasnio slučajnošću i nužnošću, onda sam tu stvar razumio? Ne, ne baš. Jer neznanje plus znanje je polovično znanje, ništa više. U toj je točki obojici, i Papi i Wilsonu, nešto promaknulo, jednome u korist vjere, drugome protiv vjere.

Oružje, koje Wilson usmjerava protiv vjere i teologije, možemo zaokrenuti, ako se malo potrudimo. Štoviše, već smo zaokrenuli oružje: znanost ne objašnjava svu zbilju. Taj je argument najjače oružje u borbi između nauka o evoluciji i nauka o stvaranju. Protiv tog argumenta nema više obrane. Ako sveobuhvatno objašnjenje nije sveobuhvatno objašnjenje, onda postoji neka zbilja koju mogu dohvatiti ili koja dohvaća prirodoslovlje, i koja se obično naziva "priroda". No, istodobno je jasno zašto priroda nije sva zbilja: Ako je slučajnost prava, ne mogu dohvatiti svu zbilju pomoću pojma uzročnosti. Stoga možemo naslutiti: Bog je ona zbilja koju ne mogu dohvatiti, ali koja mene dohvaća.

To je prvo načelo moje seskvističke teologije; naziv izvodim iz latinske riječi *sesqui* koja znači "jedan i pol". Suprotnost monizma i dualizma ovladavala je dosadašnjom borbom oko

Darwina. Mislim da će rješenje, pomirenje i sjedinjenje biti u sredini, u jednoipolstrukom.

3. STARI DARWIN U XIX. STOLJEĆU

Pogledajmo kratko izvornoga Darwina, kako bismo ga onda iz njegovoga XIX. stoljeća preveli u naše XXI. stoljeće.

Darwin je u svome životu poduzeo samo jedno jedino putovanje, ali ono je bilo tisuću puta važnije od svakog putovanja koje mi poduzimamo. Mogli bismo ga možda usporediti samo s Kolumbovim putovanjem. Darwin je u pet godina jednom oplovio krug zemaljski. Tada je vidio oblike krajolika, biljaka i životinja, posebno u Južnoj Americi, primio ih u se, te je iz njih poslije oblikovao jednu od najvećih ideja čovječanstva. To je bilo putovanje s *Beagle*, mjerničkim brodom britanske mornarice, koje je trajalo od 27. prosinca 1831. do 2. listopada 1836.

Još uvijek stojim u čudu pred tim čovjekom i njegovim putovanjem na kojemu je polagano i zu obradu koja je tarajala više od dvadeset godina vidio ono nevidljivo – promjenu vrsta. Skupio je bogato iskustvo o otočnom životu biljaka i životinja, vidio je poznate zebe na Galapagosu, koje se od otoka do otoka razlikuju po kljunu, te je skupljao i skupljao. Marljivo je kopao u zemlji te primjerice našao fosilne ostatke golemog tipavca. Zašto je Bog načinio toliko vrsta zeba, za svaki otok po jednu? I zašto je toliko životinjskih vrsta već izumrlo, ako ih je Bog pak stvorio da žive? To je tada bila tajna nad tajnama, i sasvim polagano razvijala se u Darwinu ideja za odgovor.

Jedan je poticaj za odgovor imao već u svojoj sobici na brodu. Naime Charles Lyell, engleski geolog i poslije Darwinov prijatelj, napisao je knjigu *Načela geologije*, u tri sveska,⁸ od kojih se prvi svezak nalazio na *Beagle*. Lyell pretpostavlja, što je tada bilo neobično, da je Zemlja stara nekoliko milijuna godina, te također naučava neki razvoj vrsta, doduše samo u neorganskoj prirodi. Prema Lyellu, more i kopno, rijeke, brda

⁸ Charles Lyell, *Principles of geology*. London, 1830-33., 3 sv.

i jezera neprestano se mijenjaju. Tektonske sile tjeraju brda iz mora u visinu, gdje ih vjetar opet polagano ispire u more.

U tom je misaonom ozračju živio Darwin za vrijeme putovanja. Možda još ne na brodu, ali sigurno već godine 1837. primijenio je Lyellovo načelo o promjeni neorganskih vrsta u organske vrste, u biljke i životinje. Postoji papirić iz godine 1837., na kojem je nacrtao prvo rodoslovno stablo pod naslovom "I think – Ja mislim".

Javnost dugo godina ništa nije saznala o tome. Darwin je imao vremena, jer je već bio poznat po svojem velikom putovanju, a njemu – bogatom engleskom gentlemanu – nije naravno trebalo mjesto profesora da bi prehranio svoju veliku obitelj. No oklijevao je također zbog znanstvenih i religioznih skrupula. Pred javnost je istupio tek godine 1858. sa člankom i potom 1859. godine s velikom knjigom *On the origin of species*, te je odmah upleten u najžešći vrtlog prijepora, o čemu primjerice svjedoči komentar supruge worcesterskoga biskupa na početku.

Nauk o evoluciji u XIX. stoljeću zaista nije bio dobro shvatljiv, ni od strane prijatelja, bilo od strane neprijatelja. Premda je vrlo točan, nedostajao mu je pravi temelj zbog mehaničkoga poimanja prirode. Darwin doduše u *Origins* govori dosta često o slučajnosti u oblicima "chance", "incidental", "coincidence" i "hazard", sveukupno 82 puta, ako sam dobro izbrojio. No slučajnost ovdje nije prava, štoviše, Darwin je drži, kako je općenito bio običaj, našim privremenim neznanjem. Slučajnost, ona izgleda kao susretanje dvaju uzročnih lanaca, koji se neočekivano susreću, ali koji su na višoj razini opet uzročno determinirani. Poznata je završna rečenica iz *Origins*, koju držim kobnom, pa čak i smrtonosnom, a koju Darwin pak u svome stoljeću nije mogao izbjeći. Ona glasi: "Zaista ima nešto uzvišeno u shvaćanju da je Stvoritelj klicu sveg života koji nas okružuje udahnuo samo malom broju bića ili čak samo jednom jedinom da je dok se naša Zemlja okreće u krugu prema zakonima gravitacije, iz takvog skromnog početka nastao je još i dalje nastaje neograničen broj najljepših i najdivnijih bića."

Govor o Stvoritelju, koji je u prvome izdanju iz 1859. g. još nedostajao, krasi od drugoga izdanja iz godine 1860. završetak,

te bi mogao priproste umove navesti na mišljenje da ovdje sam Darwin izbjegava raspravu s Crkvom i teologijom. Zaista mu je bila nakana zaobići sukob s religijom, to je točno. Poticaj koji daje ta zadnja rečenica, nalazi se na sasvim drugome mjestu, a sam Darwin ga uopće nije namjeravao dati. On nije niti znao za taj poticaj, toliko je živio u XIX. stoljeću.

Darwin ovdje uspoređuje svoju znanost s Newtonovom fizikom, koji je naime točno opisao zakone sile teže, gotovo potpuno točno kako je danas definiramo. Slika pak, koju Newton riše o prirodi, jest deterministička, u njoj je svako sutrašnje gibanje već danas određeno. Sloboda Stvoriteljeva ili stvorenja nije bila misлива s Newtonovom mehaničkom fizikom, a u skladu s time su gotovo svi znanstvenici XVIII. i XIX. stoljeća postali strogi ateisti. Postavljajući se sada paralelno uz Newtona, Darwin preuzima fizikalni determinizam u svoj nauk o evoluciji. Time je zapečatio svoju sudbinu u pogledu vjere. Polazeći od Newtona, ne može se misliti sloboda u mrtvoj prirodi, a polazeći od Darwina, ni u živoj prirodi. Klica svega života u početku, u jednome obliku ili samo u nešto malo njih, određuje onda za sva vremena što će se poslije dogoditi. Primjereno tome, Darwin je, u najboljemu slučaju, mogao vidjeti Stvoritelja kao neživi prirodni zakon, a čovjeka kao razvijenu vrstu životinje. Bez slobode nema pravoga čovjeka i nema pravoga Boga.

Kasnije izjave pokazuju Darwina kako gleda u zamrznuto lice Božje. Darwin je doduše htio biti religiozan i vjerovati, ali nije mogao; njegovo naočigled sigurno znanje nije to dopuštalo. Poslije je kod Einsteina bilo drugačije, kako vidjesmo: Einstein je mogao vjerovati, ali nije htio.

To je tumačenje potkrijepljeno jednom Darwinovom bilješkom, koju nalazimo u njegovim zadnjim godinama u njegovoj autobiografiji. Djelo je objavljeno nakon njegove smrti, a potpuno tek godine 1958. Ondje kaže: "Sve u prirodi je rezultat čvrstih zakona".⁹ To je potpuni determinizam, znakovit za Newtonovu mehaniku. Za Darwina, sloboda nije bila na

⁹ Charles Darwin, *The Autobiography of Charles Darwin 1809 – 1882*. Izdala njegova unuka Nora Barlow, London: Collins, 1958., 86: 'Everything in nature is the result of fixed laws.'

iskren način misliva u prirodi. Zar je onda mogao misliti na živoga Stvoritelja ili na čovjeka u slobodi? To je bilo isključeno. Tako je Darwin postao možda ne potpunim ateistom, njegov ga je oprez sprječavao od radikalnih koraka; on je i dalje nedjeljom pratio svoju obitelj do crkve, sam pak nije sudjelovao u bogoslužju. Sebe je ponajprije nazivao agnostikom, koji ne zna kako se postaviti prema pitanju o Bogu.

4. NOVI DARWIN U XXI. STOLJEĆU

Dakle, zadaća je odvratiti Darwina od njegove usporedbe s Newtonom. To nije jednostavno, jer se sam za života oslonio na Newtona, a nakon smrti su to drugi za nj učinili pokopavši ga godine 1882. uz Newtona u Westminsterskoj opatiji. No razvoj fizike u XX. stoljeću pomoći će nam da u XXI. stoljeću bolje shvatimo Darwinovu biologiju nego što je on samoga sebe u XIX. stoljeću mogao shvatiti. Ključ jest: razriješiti paralelu s Newtonom!

“Bog se ne kocka”, glasi poznata kratka Einsteinova formula. Za cijeloga svog života pokušavao je dokazati da je kvantna mehanika barem nepotpuna. To je bilo tragično, jer “svi ti pokušaji pridonijeli su samo što boljem razumijevanju interpretacije kvantne mehanike te tako njezinom potkrjepljenju”.¹⁰ Einstein je velik u svojim uspjesima s teorijom relativnosti, no smatram da je još veći u svojim neuspjesima s kvantnom teorijom. Bio je jedan od rijetkih ljudi u XX. stoljeću koji je shvaćao što se događa. Mehanička slika svijeta, koja je tri ili četiri stoljeća obećavala pregled nad prirodom te tako obilježila Europu, došla je do kraja. Einstein je slutio što to znači, te se svim snagama tome odupirao – uzalud, kako danas znamo. Strahovao je, kako vidjesmo, pred povratkom osobnog Boga. “Iako je Einstein uživao tako izvanredan glas kao znanstvenik, njegovo je mišljenje ostalo manjinsko, a danas, četrdeset godina nakon njegove smrti, poboljšani su pokusi

---

¹⁰ Jürgen Audretsch u: Max Jammer, *Einstein und die Religion. Mit einem Vorwort von Jürgen Audretsch*. Konstanz: Univesitätsverlag, 1995.-125; 10.

još više oslabili Einsteinovo stajalište.”¹¹ Mislimo na kvantnu optiku u zadnjih dva ili tri desetljeća. Ona je, čini se, donijela konačni kraj Einsteinovoj prirodnoj filozofiji. Ako bi Einstein čuo za te pokuse, morao bi se – da ima groba – okrenuti u njemu.

Riječima svojega učitelja Weizsäckera situaciju koja je nastupila u XX. stoljeću mogu ovako opisati: “Težnja za apsolutnom izvjesnošću bila je pokušaj da se vjera učini suvišnom. To se pokazalo nemogućim. Živeći vjerujemo.”¹² Znanje znači dohvatiti zbilju, što je velika i važna zadaća. Znanost novoga doba obilježila je svijet. Znanju pak uvijek nešto prethodi i slijedi mu zahvaćenost. To ovdje znači vjera. Ako živimo, vjerujemo, jer smo primili život, a da ga nismo mogli potpuno pretvoriti u dohvaćanje. Pa tko je od nas samoga sebe napravio i rodio?

Ovdje moramo donijeti zaključke. U odnosu vjere i znanja, *fides et ratio*, poznajem četiri stajališta; dva su dopuštena i mogu se složiti s našim znanjem o znanosti, a dva nisu. Zabranjen je naturalistički ateizam po uzoru na Wilsona, zabranjena su i sva stajališta kreacionizma ili “intelligent design”. Ta stajališta, koja su međusobno u strogom neprijateljstvu, možemo srediti s jednim te istim argumentom: Slučajnost u prirodi je prava i nužnost je prava. Pogriješka naturalista je vjera u zatvoreno uzročno-mehaničko objašnjenje, kako vidjesmo kod Wilsona. Takvo potpuno objašnjenje uopće ne postoji, jer nam slučajnost i nužnost daju samo polovično znanje o prirodi. Slično je na drugoj strani: vjeruje se doduše u uzročno-mehaničke rupe u prirodi, njih pak zatvara “Designer” čije je djelovanje nadnaravno. To je također krivo, jer se slučajnost u prirodi uopće ne može zatvoriti. U prirodi uvijek ostaje skok; on je taj koji stvara oblike i životu pribavlja bogatstvo.

Samo su dva stajališta znanstvenoteoretski dopuštena i stoga iskrena. Kako bi ih nazvao? Jedno je personalni teizam, vjera u živoga Boga koji u slobodi stvara svijet i čovjeka. I onda

¹¹ Paul Davies *Die Unsterblichkeit der Zeit. Die moderne Physik zwischen Rationalität und Gott* (1995.). Bern i dr.: Scherz, 1995.-349, 110.

¹² Carl Friedrich von Weizsäcker, *Zeit und Wissen*. München: Hanser, 1992.-1184, 51.

ima još suprotno stajalište za koje još nisam našao pravo ime. Moglo bi ga se nazvati očajavanje ili žalosna ojađenost nad tijekom prirode ili negodovanje zbog takve prirode. Einstein je bio blizak tom stajalištu, ali ga nikada u pravome smislu nije zauzeo, jer je do kraja svoga života 1955. g. čekao na reviziju pravorijeka prirode. Molekularni biolog Jacques Monod (1910.-1976.) prepoznao je taj nerealistični stav napisavši o njemu svoju poznatu knjigu "Slučajnost i nužnost" ili na francuskome jeziku *Le Hasard et la Nécessité*. U tome se djelo opire prijeći iznad slučajnosti i nužnosti – oba pola toga dvojca drži pravima – te potpuno očajava zbog toga. Stoga želim to stajalište nazvati monodizmom.

Monod započinje hvalom znanstvene metode, čiji temeljni stup vidi u postulatu objektivnosti prirode. Kao Francuz je kartuzijanac od rođenja, koji se potpuno oslanja na savršenu racionalnost. "Galilej i Descartes su formuliranjem načela tromosti utemeljili ne samo mehaniku nego i suvremenu znanstvenu spoznaju. ... Postulat objektivnosti izjednačava se sa znanošću. On predvodi već tri stotine godina njezin izvanredni razvoj".¹³ No, onda znade koliko su uspjesi te znanosti potkopali tu racionalnost. Osobito je njegova molekularna biologija uzrokovala urušavanje kuće racionalnosti. Pri kraju knjige započinje svoju glasnu tužaljku i nadijeva čovjeku ružno ime nazivajući ga "Ciganinom na rubu svemira". To je za otmjenog Francuza najviši oblik uvrede.

Monodovo je stajalište iskreno premda tragično. Uzročna nužnost nije u stanju objektivno opisati prirodu, Monod to spoznaje s bijesnom revnošću. Slučajnost onemogućuje objektivni pregled. A ka stvarnosti koja nas dohvaća, ka osobnome Bogu, nema nužnoga i objektivnog puta. Stoga će monodizam na kraju još i poslužiti našem personalnom teizmu, jer pojašnjava slobodu i rizik spoznavanja Boga kao samu Slobodu koja dariva slobodu.

Kako sloboda postaje vidljiva? Želim završiti s malom praktičnom vježbom o slobodi. Pogledajte moj ručni sat, bacam ga u zrak. Eto, imam tu malu želju; ako ima slobode, mora biti

---

¹³ Jacques Monod, *Zufall und Notwendigkeit. Philosophische Fragen der modernen Biologie* (1970.). München: Piper, 1971.-238, 30, 211.

moгуće ostvariti i tu banalnu nakanu. Koji bi uvjeti trebali biti ispunjeni u prirodi da bi se ostvarila moja želja sa satom? Pa, najprije moraju vrijediti zakoni optike, inače ne bih ništa vidio pri bacanju. Uz to termodinamika mora imati pouzdane zakone, tako te su tlak i temperatura u mojim venama ispravni. Nadalje, gravitacijski zakon mora pouzdano vrijediti. Ako bi odjednom sila teža bila tisuću puta veća, slomio bih ruku hvatajući sat u padu.

To je jedna strana. S druge strane, ta prirodna nužnost ne smije biti potpuna, ne smije određivati svu zbilju. Inače želja za bacanjem sata u zrak ne bi uopće bila moja želja, nego, štoviše, rezultat neurona u meni. A sada gledamo oko sebe i s čuđenjem možemo ustanoviti što je znanost na kraju XX. stoljeća valjda nepobitno pokazala: Slučajnost je prava: ili, Bog se kocka, čega se Einstein stalno bojao. A pomoću istinitosti nužnosti, u koju nikada nismo posumnjali, možemo misliti slobodu na način kako upravo uvježbasmo, slobodu Stvoritelja i njegovih stvorenja. Zar onda ne bismo trebali zahvaliti Charlesu Darwinu, zar ga ne bismo trebali slaviti kao novoga crkvenog oca, koji je sasvim ne znajući činio djela Božja? Omogućio je da preko nauka o evoluciji gledamo Boga u jednoj živosti kao nikada prije, premda njemu samome u XIX. stoljeću nije bilo dano gledati tu živost. Mi gledamo umjesto njega.

S njemačkog preveo: *Franjo Frankopan Velić*

Evolution begründet Freiheit oder wie Darwin zum Kirchenvater wird

Zusammenfassung

Darwin ist nicht in klassischer Weise ein Kirchenvater, weil der Begriff 'Kirchenvater' für die Alte Kirche reserviert ist und Darwin persönliche Schwierigkeiten mit dem Glauben hatte. Auch müssen wir seine Evolutionslehre erst aus dem 19. Jahrhundert ins 21. Jahrhundert transportieren. Doch

---

dann können wir tiefer erkennen: Gott erweist sich durch die Evolutionslehre als freier Schöpfer in der Natur, indem er selbst freie Geschöpfe schafft, die seine Freiheit erkennen. Insofern verdanken wir Darwin eine neue Erkenntnis Gottes.